

Viața oribilă și luminoasă a lui Jean Améry - de David Mikics

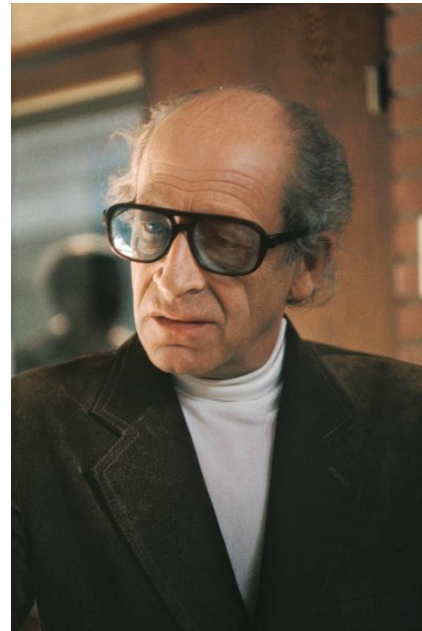
Într-o epocă a antisemitismului facil, opera supraviețuitorului evreu austriac al Holocaustului rămâne amară, plină de resentimente și obsedant de pro-sionistă.

Hans Mayer, un evreu din mediul rural austriac, era îndrăgostit de pădurile singuratiche, de pârâurile și de munții din țara sa natală. În 1934, când Hitler era cancelarul Germaniei de mai bine de un an și cvasi-fasciștii catolici controlau Austria, el a scris:

Mai există încă suflete tandre și sensibile la țară ... confortul poate fi încă găsit în peisaj și în singurătate ... Să fie susținute de un conservatorism apolitic. Să rămână liniștiți, clari și puri, oamenii liniștiți de la țară, căci stridența celor care vor să îmbunătățească lumea de astăzi nu li se potrivește.

Încrederea lui Mayer în "oamenii liniștiți de la țară" a fost deplasată. Naziștii l-au declarat nu nativ, ci străin, și l-au marcat pentru moarte. După ce a supraviețuit la Auschwitz, s-a mutat la Bruxelles. În 1955, protestând împotriva rădăcinilor sale germanice, și-a rearanjat literele numelui și a devenit **Jean Améry**. (Amer înseamnă amar în franceză).

De la sfârșitul anilor '60, Améry a fost o prezență frecventă în presa din Germania și a fost deseori la radio, o amintire vie a ceea ce atât de mulți germani doreau să reprime. Indiana University Press a publicat *Essays on Antisemitism, Anti-Zionism, and the Left* (Eseuri despre antisemitism, anti sionism și stânga), care conține controversa lui Améry în favoarea Israelului și împotriva aprobării terorii palestiniene de către stânga germană. Aceste lucrări vitale continuă să ne bântuie, așa cum și-ar fi dorit Améry.

Améry și-a petrecut copilăria în Vorarlberg, în Austria rurală. Tatăl său evreu a fost ucis pe front în Primul Război Mondial când el avea 3 ani. Mama sa pe jumătate evreică era atât "excesiv de afectuoasă, cât și excesiv de autoritară", își amintește Améry, iar "dacă se întâmpla să fie furioasă de gelozie, ca un amant înșelat, spunea fără menajamente că voi sfârși pe spânzurătoare". La 8 ani, Améry citise piesele lui Schiller și se simțea superior profesorilor săi. Adora să meargă la biserică, mai ales în Duminica Paștelui, își amintește el, "și totuși eram vag conștient că "în realitate" eram evrei".

În vara anului 1932, Améry s-a îndrăgostit de o tânără din Graz, o roșcată cu "tenul alb ca zăpada", cu pistrui și "un nas micuț și strâmb", care purta tradiționalul dirndl austriac. El a descoperit, spre șocul său, că ea nu era doar evreică, ci și religioasă.

Améry nu se gândise niciodată prea mult la evreitate, cu atât mai puțin la a sa. Apoi a venit anul 1935. Améry a spus: "Am citit și am interiorizat legile de la Nürnberg pentru totdeauna. Am devenit conștient de faptul că sunt evreu". Acum, să spui că nu "se simțea evreu" ar fi doar un "joc privat", o încercare șubredă de a nega realitatea. A fost un "evreu catastrofal", forțat de antisemitism.

În timpul Anschluss-ului din martie 1938, își amintea cu amărăciune Améry, Austria s-a aruncat asupra lui Hitler "ca o cățea în călduri". Evreii au fost chinuți în public, forțați să spele străzile Vienei. Acum era căsătorit cu Regine, fata evreică în dirndl. Un prieten din biroul de genealogie i-a oferit lui Améry o porțiță de scăpare: Putea să renunțe la soția sa evreică și să jure că este produsul adulterului mamei sale cu un arian. În schimb, Améry și Regine au fugit în Belgia, unde el s-a alăturat rezistenței după invazia Germaniei din 1940. Arestat în iulie 1943, Améry i-a spus soției sale că se va întoarce în jumătate de oră. În schimb, a petrecut trei luni în închisoarea de la Fort Breendonk, unde a fost torturat de Gestapo.

La 15 ianuarie 1944, Améry a fost deportat din Belgia la Auschwitz. Dintre cele 655 de persoane aflate în transportul său, 417 au fost imediat gazate. Améry a supraviețuit la Auschwitz pentru că limba sa maternă era germana - în iunie a devenit funcționar la Buna-Monowitz, unde lucra și Primo Levi. Améry a îndurat alte două lagăre, Dora-Mittelbau și Bergen-Belsen. Când s-a întors în Belgia, a aflat că Regine era moartă.

Améry și-a câștigat existența în Bruxellesul postbelic scriind cărți despre jazz și despre celebrități americane. Încet-încet, a început să se întorcă spre suferințele sale din timpul războiului. În 1965, a scris un eseu pentru presa germană în care povestește că a fost torturat la Breendonk. În anul următor a fost publicată cartea *At the Mind's Limits*, care conținea eseul despre tortură, precum și relatarea sa despre Auschwitz.

În "Despre tortură", Améry descrie cu destulă duritate ceea ce a suferit în timpul Gestapoului - a fost atârnat de tavan, brațele i-au fost dislocate din încheieturi ("și acum se auzea o trosnitură în umeri pe

care corpul meu nu le-a uitat nici până în acest moment").

Tortura, spune Améry, era fundamentală pentru lumea naziștilor, pentru că în acea lume "omul nu există decât prin ruina celuilalt om care se află în fața lui".

At the Mind's Limits se intitulează în germană *Jenseits von Schuld und Sühne*, "Dincolo de vinovăție și de ispășire", un joc de cuvinte după cartea lui Nietzsche *Dincolo de bine și de rău*. Cartea conține un eseu de laudă a resentimentului, sentimentul pe care Nietzsche îl considera otrăvitor, întrucât era cheia "moralității sclavagiste" pe care o detesta.

Într-un eseu despre Améry, W.G. Sebald remarca faptul că "pentru victimele persecuțiilor" precum Améry, "firul timpului cronologic se rupe, fundalul și prim-planul se contopesc, mijloacele logice de susținere a victimei în existența sa sunt suspendate". Ressentimentul este culmea ilogicului, deoarece insistă și se revoltă în același timp împotriva unui singur fapt teribil, "trecutul ruinat" al cuiva.

Améry a fost un cititor sensibil și ambivalent al lui Nietzsche, care, spunea el într-un alt eseu, "ne emoționează și astăzi... dar ne și irită". "Elocvența puternică și sugestivă" a lui Nietzsche, a argumentat el, *riscă în mod constant să devină o simplă lozincă; înclinația sa spre megalomanie; intensitatea stilului său, care se învecinează întotdeauna cu un lirism uneori destul de îndoielnic; forța sa polemică, care întunecă prea ușor sensul real al afirmației; mizantropia specific nietzscheană, pe care psihologul o poate pune pe seama unei lipse de iubire (întrucât dragostea lui Nietzsche pentru ceilalți a rămas neîmpărtășită); excesul verbal care și astăzi îi fascinează pe unii gânditori, în timp ce alții sunt loviți de teamă și tremură când contemplă o asemenea intemperanță.*

Caracterizările pe care Améry le face lui Nietzsche se aplică spectaculos de bine și lui însuși. Ca și Nietzsche, Améry avea maniere lustruite din Lumea Veche. Un prieten a spus că și-l putea imagina cu o perucă pudrată, un om al Iluminismului. Dar farmecul era o acoperire pentru singurătatea care îl bântuia pe Améry la fel ca și pe Nietzsche. La fel ca Nietzsche, elocvența lui Améry este în mod constant la limita lozincii. El este intempestiv din fire și o știe.

Cu toate acestea, cazul lui Nietzsche era cu totul diferit de cel al lui Améry. Améry a fost condamnat la moarte pentru că era evreu. Nietzsche nu și-a imaginat niciodată o asemenea soartă, nici pentru evrei, nici pentru altcineva. În lagăre, moartea era un fapt banal, a insistat Améry. Acolo nu era loc pentru sufletul înstrăinat și plin de dorință, apărat de romantismul german.

Un om care se autointitula om de stânga, Améry a fost îngrozit de faptul că tinerii germani din anii 1970 se alăturau forțelor arabe care intenționau să-i ștergă pe evreii din Israel de pe fața pământului. În 1969, Améry a scris despre "antisemitismul virtuos" al stângii, îmbrăcat (atunci ca și acum) în falsele culori postcoloniale ale antisionismului. "Antisemitismul rezidă în anti-israelism și antisionism precum furtuna în nor, și a redevenit respectabil", a comentat el.

Améry a descris astfel propria sa relație "practic inexistentă", dar extrem de importantă, cu Israelul:

Nu am fost niciodată acolo. Nu-i vorbesc limba, cât de puțin știu despre cultura sa este la limita penibilului, iar religia sa nu este a mea. Și totuși, existența niciunui alt stat nu înseamnă mai mult pentru mine.

Fiecare evreu, a subliniat Améry, "trăiește din această realizare", existența Israelului. "Îi conferă un loc potrivit în lume, fie că

recunoaște sau nu acest lucru", chiar dacă se consideră "în întregime francez sau în întregime american". Cu trei luni înainte de Războiul de Șase Zile, în iunie 1967, Améry spunea despre el însuși: "Din moment ce se vorbește despre aruncarea israelienilor în mare, el nu mai este un intelectual de stânga, ci un simplu evreu. Pentru că Auschwitz se află în spatele lui, iar Auschwitz II, cel sperat pe Mediterana, s-ar putea să se afle în față..."

Améry avea să viziteze Israelul o singură dată, în 1976. În acel an, el a susținut că conflictul arabo-israelian "nu mai are nici cea mai mică asemănare cu disputele teritoriale "normale". Este pur și simplu Streicher. ... Dacă Israelul ar fi distrus, a afirmat el, "lumea ar reacționa din nou așa cum a făcut-o după 1933, când state subpopulate precum Canada și Australia și-au închis porțile în fața evreilor ca și cum ar fi fost purtători de ciumă".

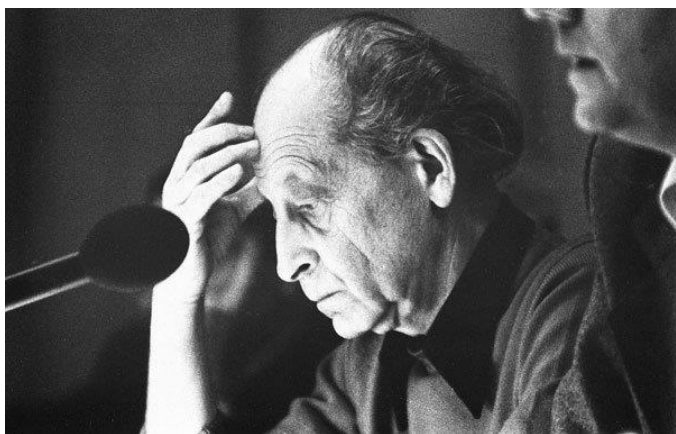
Amintirea lui Améry este oportună în aceste zile. Antisionismul este din nou o acoperire acceptabilă pentru antisemitism. Din motive strategice, administrația Biden urmărește din nou un acord cu Iranul, care va lăsa această țară pe punctul de a avea arme nucleare, ceea ce face ca amenințarea la adresa existenței Israelului să fie mai mare decât oricând din 1948 încoace.

La începutul anilor '70, Améry s-a apucat să scrie Lefeu, sau demolarea, numit "roman-eseu", deoarece monologurile autorului sunt greu de distins de cele ale personajului principal. Țâfnosul Lefeu este un pictor consumator de alcool și fumător înrăit care refuză să se mute din blocul său din Paris, care urmează să fie demolat. Din pură încăpățănare, Lefeu, care trăiește din puțin, refuză să-și comercializeze tablourile. În cele din urmă, își amintește ceea ce și-a reprimat timp de mulți ani: că numele său real este Feuermann și că părinții săi au fost uciși de naziști. Lefeu decide să dea foc orașului Paris, dar se

mulțumește să picteze o pânză cu Parisul în flăcări. Apoi dă foc tabloului și face un atac de cord. "Supraviețuirea [este] o contradicție [Widersinn]", anunță el - dar supraviețuiește.

Améry l-a inspirat pe Lefeu în parte din Erich Schmid, un pictor evreu care, ca și Améry, a fugit din Austria în Belgia în 1938 și a cărui familie a fost ucisă în lagăre. Ca și Schmid, Lefeu trăiește în timp ce mulți alții, inclusiv părinții săi, au murit. Améry își exprimă propria vină de supraviețuitor prin intermediul lui Lefeu. Trebuie să fi simțit că o moarte naturală nu a fost soarta sa potrivită. La patru zile după ce a terminat manuscrisul romanului său, Améry a încercat să se sinucidă.

Lefeu al lui Améry a întâlnit un adversar formidabil, Marcel Reich-Ranicki. Ca și Améry, Reich-Ranicki era evreu și supraviețuitor al Holocaustului. Era, de asemenea, cel mai influent critic literar din Germania, cineva care putea face sau distruge reputații.

În recenzia sa, care a apărut în FAZ în iunie 1974, Reich-Ranicki l-a numit pe Lefeu o "caricatură și parodie neintenționată" a eseurilor lui Améry. Améry nu făcea decât să se "lase în voia sortii", declamând în voie, a spus Reich-Ranicki, pentru a putea "ceda impulsurilor sale directe și dorințelor sale secrete" și "să-și urmeze asociațiile fără remușcări". Améry a fost devastat, chiar dacă Alfred Andersch și Elias Canetti au avut cuvinte de laudă la adresa cărții.

În 1976, Améry a publicat *Despre sinucidere*, cea mai tulburătoare carte a sa și cea mai autocontradictorie. El se pronunță împotriva eforturilor de prevenire a sinuciderii, care pentru el este o alegere legitimă. El folosește frecvent termenul german *Freitod* (moarte liberă), mai degrabă decât *Selbstmord* (sinucidere), termenul obișnuit pentru sinucidere. Sinuciderea, insistă el, nu este doar o evadare, ci o eliberare. Ilogica sinuciderii, ca și cea a resentimentului, îl atrage pe Améry, iar scrisul său devine entuziasmant, chiar maniacal.

Améry se întoarce în repetate rânduri la evreul misogin și care se urăște pe sine, Otto Weininger, care s-a sinucis la 23 de ani. În "creierul lui Weininger, agitat până la moarte", scrie Améry, "se reflectă iar și iar doar femeia, creatura pe care o disprețuiește, dar pentru care nu este capabil să-și stăpânească dorința". Weininger, pe măsură ce se apropie de moarte, "nu vede în mod constant decât evreul, cea mai rușinoasă și mai josnică dintre toate creaturile, evreul care este el însuși".

Într-un eseu din ultimul său an de viață, "Evreitatea mea", Améry vorbește amenințător despre zidurile care se închid în jurul său, aceeași imagine pe care a aplicat-o mai devreme lui Weininger:

Cei patru pereți se apropie; camera devine tot mai mică. Forma mea (involuntară) de a fi evreu fără evreitate (pe care, dat fiind mediul și mediul meu, nu am putut-o dobândi decât cu prețul transformării vieții mele într-o minciună) duce la melancolia pe care o îndur în fiecare zi. În timp ce experții ar clasifica-o, probabil, drept "nevrotică", mi se pare că este singura stare de spirit la care am dreptul.

Ultima carte a lui Améry, *Charles Bovary, medic de țară*, apărută în 1978, face aluzie la propria nevroză prin portretul

personajului lui Flaubert, care a fost ruinat pentru totdeauna de dezastrul morții Emmei. Un alt roman-eseu, Charles Bovary este în mare parte un atac la adresa lui Flaubert pentru că și-a pedepsit atât de brutal personajele și pe el însuși. Mario Vargas Llosa a susținut că Flaubert a creat o "orgie perpetuă" în slujba vieții și a dorinței. Prin contrast, ura de sine îl motivează pe Flaubert al lui Améry - "ura față de clasa sa, din care, în viața sa privată, reprezintă un specimen ideal". La fel ca Lefeu, Flaubert este un nihilist care nu poate face față lumii, așa că înlocuiește realitatea cu arta sa. "Înfrângerea a trăit-o în adâncul său", spune Améry despre Flaubert. "Fiul marelui doctor era "doar un prost, doar un artist"."

Améry a scris în "Despre sinucidere" că a se sinucide este un fapt "mult prea oribil pentru a fi deplâns". Oroarea, a adăugat el, rezidă într-o contradicție: Sinucigașul pare să spună: "Mor, deci sunt". La 10 octombrie 1978, într-o cameră de hotel din Salzburg, Améry și-a luat viața. I-a lăsat o scrisoare de adio soției sale în care spunea: "Sunt pe drumul spre libertate". "Mă simt, la fel ca bietul Charles, "teribil" când mă gândesc la tine și sunt nenorocit", a scris Améry.

"Dar tu m-ai înțeles întotdeauna..."

Sfârșitul propriei sale existențe a fost cea mai decisivă lovitură dată de Améry împotriva a ceea ce i-au provocat naziștii, deoarece l-a eliberat de acea traumă, dar a fost, de asemenea, o lovitură împotriva lui însuși. Piatra sa funerară din Viena poartă doar numele său, datele nașterii și morții și numărul tatuat pe antebrațul său - Auschwitz Nr.172364.

From TABLET
via MAX TZINMAN

SAGA 2023

